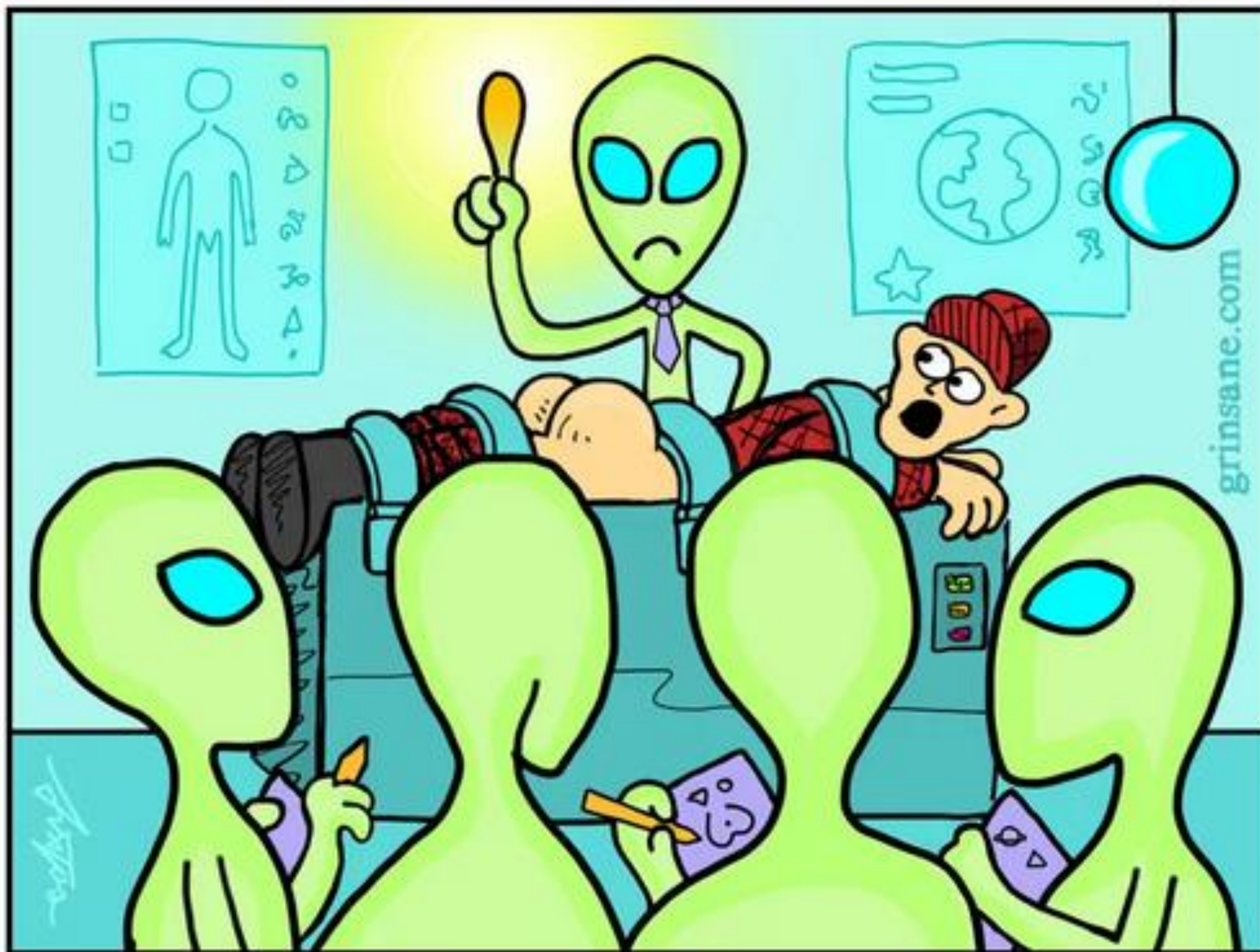

Demografski in psihološki dejavniki udeležbe na presejalnih programih za zgodnje odkrivanje predrakavih in rakavih obolenj

Nika Novak, mag. psih.

Mentorica: izr. prof. dr. Gaja Zager Kocjan

Magistrska raziskava, 2024

Demografski in psihološki dejavniki udeležbe na presejalnih programih za zgodnje odkrivanje predrakavih in rakavih obolenj

Nika Novak, mag. psih.

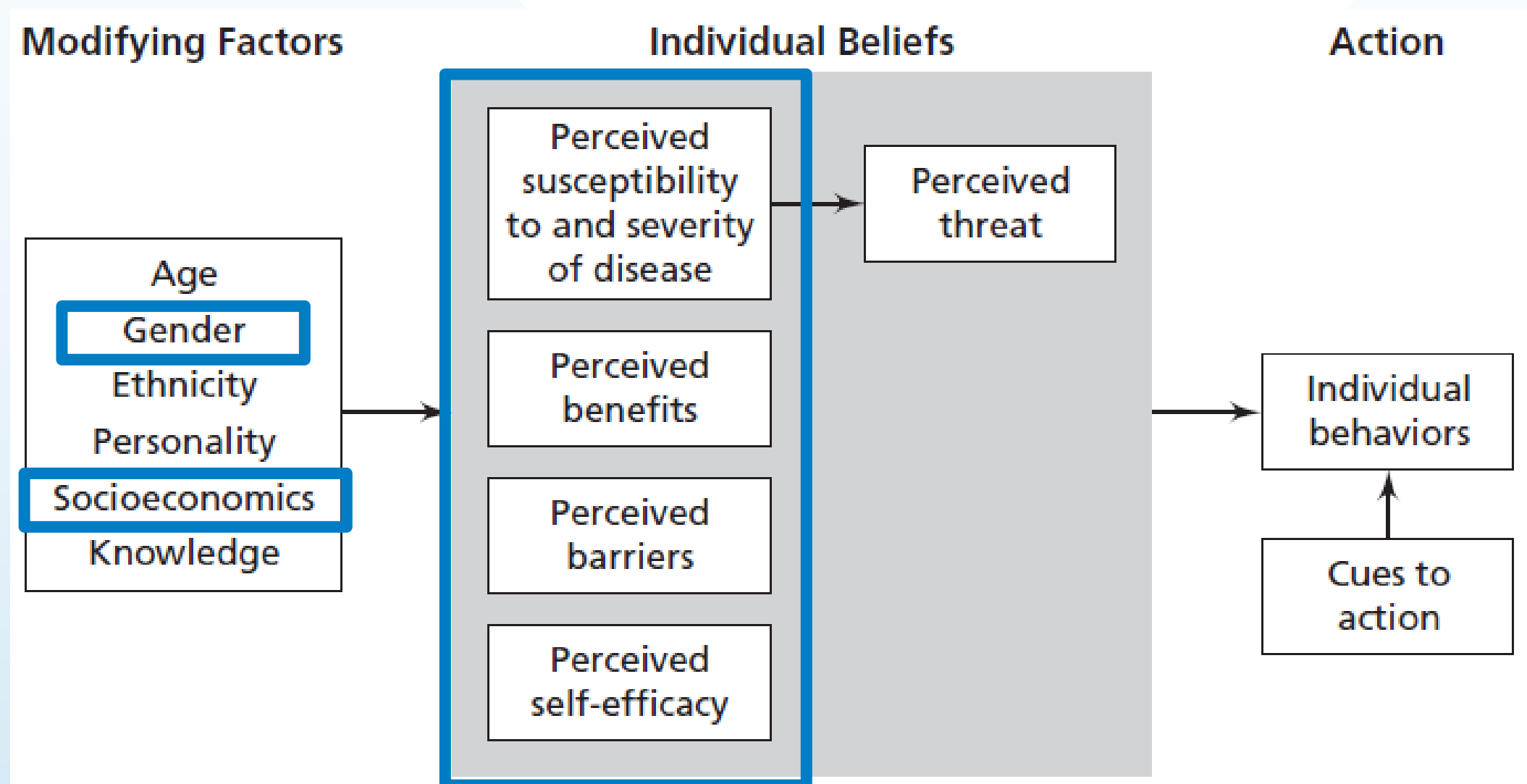
Mentorica: izr. prof. dr. Gaja Zager Kocjan

Magistrska raziskava, 2024

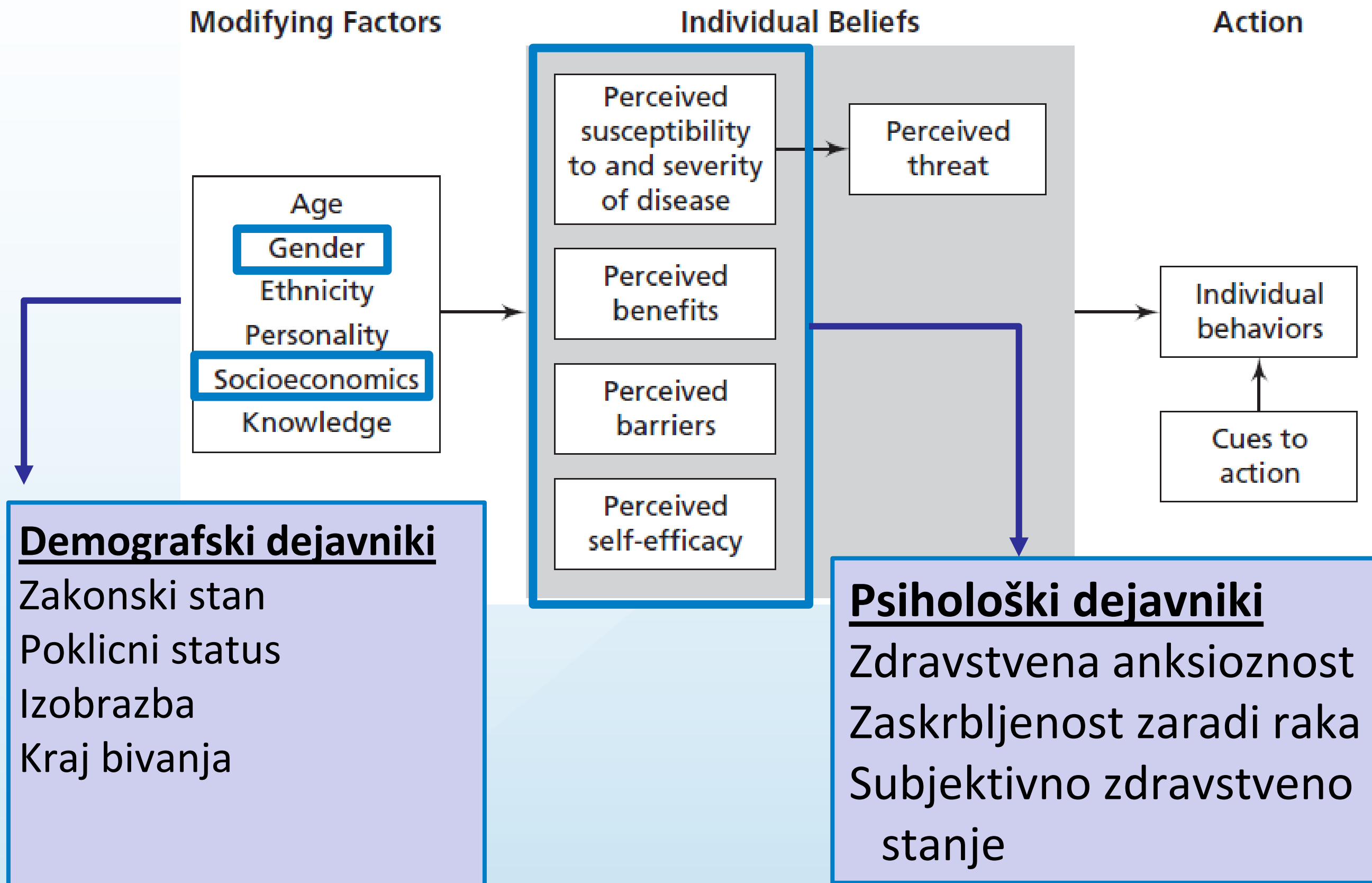
DEMOGRAFSKE IN PSIHOLOŠKE NEODVISNE SPREMENLJIVKE

→ **Model zdravstvenega prepričanja** (angl. *Health Belief Model*, HBM; Hochbaum idr., 1952; Alyafei in Easton-Carr, 2024)

→ **Pregled literature**

DEMOGRAFSKE IN PSIHOLOŠKE NEODVISNE SPREMENLJIVKE

Odvisna spremenljivka - UDELEŽBA

Vprašanje o **pretekli** udeležbi

Ali ste se preventivnega pregleda v okviru Programa SVIT v preteklosti že kdaj udeležili?

Vprašanje o **nameri** udeležbe

Ali se preventivnega pregleda v okviru Programa SVIT nameravate udeležiti v prihodnosti?

2 kategoriji:

Odzivniki

- DA – DA

Neodzivniki

- NE – NE
- DA – NE
- NE – DA

METODA

Način zbiranja udeležencev

- Metoda snežne kepe
- Delitev ankete preko družbenih omrežij (npr. Facebook)

Spletna anketa v orodju 1ka.si

- Obveščeno soglasje
- Vprašanja o izključitvenih dejavnikih (npr. RDČD)
- Kratka predstavitev posameznega PP
- Vprašanja o **pretekli udeležbi** in **nameri udeležbe** na PP
- Vprašanja o **preprečevalnih** in **spodbujevalnih** dejavnikih udeležbe
- Psihološke lestvice in vprašanja
- Vprašanja o demografskih dejavnikih

PSIHOLOŠKI DEJAVNIKI

Zdravstvena anksioznost

Zaznana zdravstvena samoučinkovitost

Zaskrbljenost zaradi raka

**Subjektivno zdravstveno stanje, zaznano
tveganje, preprečevalni in spodbujevalni
dejavniki**

Kratka lestvica zdravstvene anksioznosti

SHAI, *Short Health Anxiety Inventory*, Salkovskis idr., 2002

- Ocenjevanje posameznikove **ravni zdravstvene anksioznosti** neodvisno od njegovega fizičnega zdravja
- **2 podlestvici**: zdravstvena anksioznost in negativne posledice
- 18 vprašanj, sestavljenih iz 4 povedi. Izberejo tisto, s katero se najbolj strinjajo.

Primer:

- a) Za moje zdravje me **ne skrbi**.
- b) Za moje zdravje me **občasno** skrbi.
- c) Za moje zdravje me **pogosto** skrbi.
- d) Za moje zdravje me skrbi **večino časa**.

Lestvica zaznane zdravstvene samoučinkovitosti

PHCS, *Perceived Health Competence Scale*, Smith idr., 1995

- Ocenjevanje posameznikove **zaznave lastnih sposobnosti glede skrbi za svoje zdravje**
- 8 postavk, 5-stopenjska Likertova lestvica strinjanja
- **2 podlestvici:** Pričakovanja glede zdravstvenega izida in
Kompetence glede zdravstvenega vedenja

Primeri:

- Ne glede na moj trud, moje zdravje ni tako, kot bi si želel_a.
- Dobro skrbim za svoje zdravje.

Lestvica skrbi za raka s šestimi postavkami

CWS, 6-Item Cancer Worry Scale, Custers idr., 2018

- Ocenjevanje posameznikove **zaznave o pogostosti in vplivu skrbi**, ki jih ima glede (potencialnega) rakavega obolenja
- 6 vprašanj o pogostosti, 10-stopenjska odgovorna lestvica

Primeri:

Kako pogosto razmišljate o verjetnosti, da bi v prihodnosti zboleli za rakom?

Kako pogosto te misli vplivajo na vaše razpoloženje?

- Vprašanje o zaznanem tveganju za posamezno vrsto raka

★ Označite, kako verjetno se vam zdi, da v prihodnosti razvijete spodaj navedene vrste raka.

	Sploh ni verjetno										Popolnom je verjetno
Rak na debelem črevesu in danki	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rak na dojkah	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rak na materničnem vratu	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

- Vprašanje o zaznanem zdravstvenem stanju

	Zelo slabo										Zelo dobro
Kakšno je vaše splošno zdravstveno stanje?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ali je vam je kateri izmed spodaj naštetih dejavnikov **preprečil oz. vam preprečuje**, da se **udeležite** preventivnega presejalnega pregleda v okviru **Programa SVIT**?

Označite vse dejavnike, za katere menite, da so **vam preprečili oz. vam preprečujejo** udeleževanje v **Programu SVIT**.

Možnih je več odgovorov

- ☐ **Oddaljenost** od ustanove, ki izvaja pregled
- ☐ **Pomanjkanje časa**
- ☐ **Finančni stroški** (npr. prevoz do ustanove)
- ☐ **Predhodna negativna izkušnja** s pregledom v okviru Programa SVIT
- ☐ **Občutki sramu ali neudobja**
- ☐ **Način pregleda** (odvzem lastnega vzorca blata)
- ☐ **Nezaupanje** zdravstvu
- ☐ **Strah** pred potencialno **diagnozo raka na debelem črevesu in danki**
- ☐ **Pomanjkanje informacij** o Programu SVIT
- ☐ Občutki **gnusa** ob vzemu lastnega vzorca blata
- ☐ **Moji bližnji** (npr. partner, prijatelji, družina) so mi **pregled odsvetovali**
- ☐ **Noben** izmed naštetih dejavnikov
- ☐ Drugo:

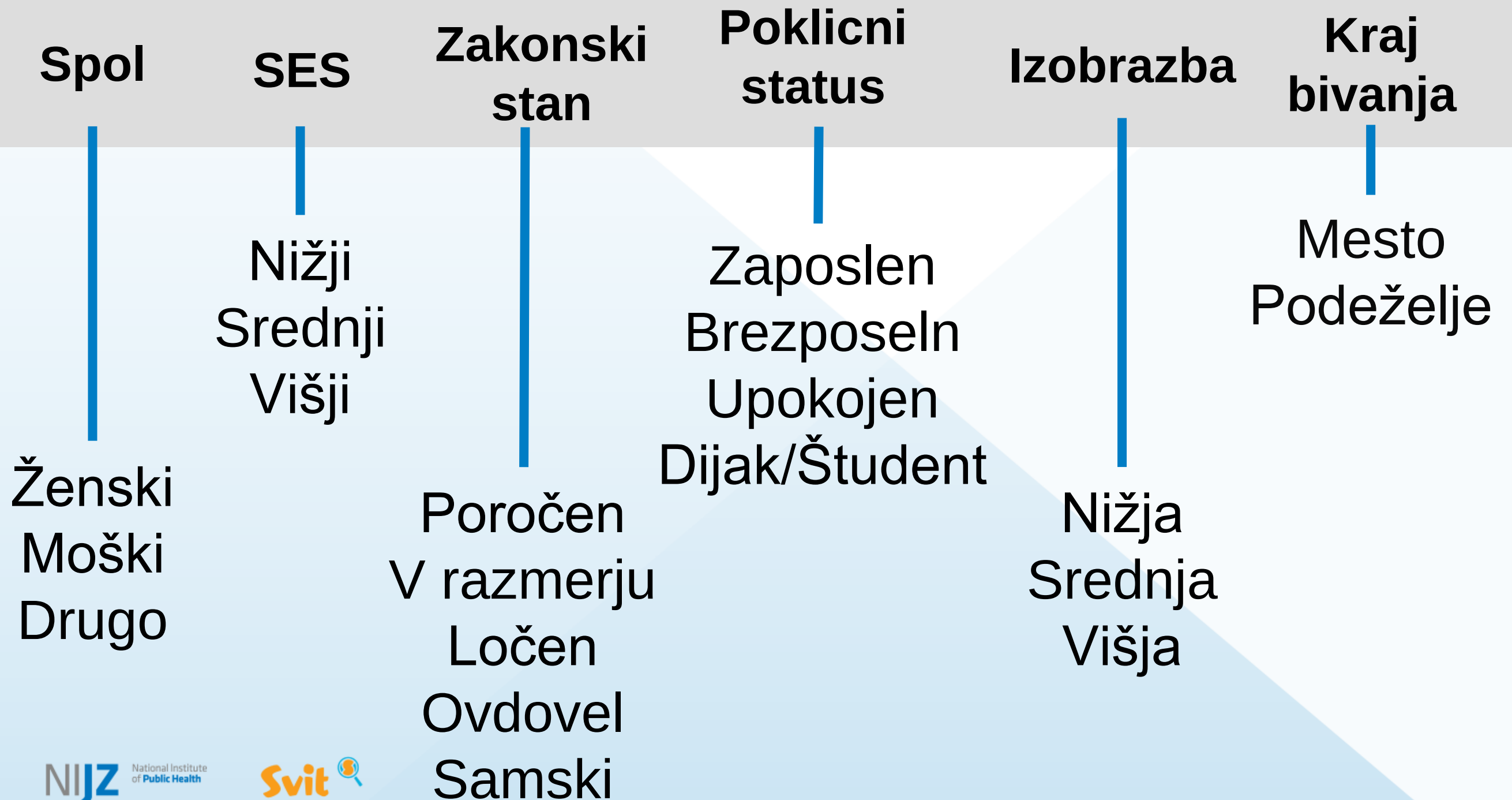
Ali vas je kateri izmed spodaj naštetih dejavnikov **spodbudil**, da **ste se udeležili** oz. se **nameravate udeleževati** presejalnih pregledov v okviru **Programa SVIT**?

Označite vse dejavnike, za katere menite, da so **vas prepričali**, da ste **se udeležili** oz. **se boste udeleževali** pregledov v okviru **Programa SVIT**.

Možnih je več odgovorov

- ☐ **Prednosti** preventivnega pregleda (npr. zgodnje odkrivanje (pred)rakavih sprememb in posledično uspešnejše in/ali manj zahtevno zdravljenje)
- ☐ **Negativne posledice**, če se pregleda **ne bi udeležili** (npr. diagnoza raka, smrt zaradi raka, bolečine, zaradi bolezni ...)
- ☐ **Spodbuda** s strani mojih bližnjih (npr. partnerja, prijateljev, družine)
- ☐ **Bližina** ustanove, ki izvaja pregled
- ☐ **Nasvet** osebnega zdravnika
- ☐ **Poznavanje postopka** pregleda v sklopu Programa SVIT
- ☐ **Znanje**, ki ga imam o raku na debelem črevesu in danki
- ☐ **Osebno pisno ali telefonsko vabilo** s strani Programa SVIT
- ☐ **Noben** izmed naštetih dejavnikov
- ☐ Drugo:

Demografska vprašanja

REZULTATI

Tabela 1

Demografske značilnosti za vse sodelujoče in za vsak podvzorec posebej

		Skupaj (<i>N</i> = 640)		ZORA (<i>N</i> = 504)		DORA (<i>N</i> = 172)		SVIT (<i>N</i> = 243)	
		<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Spol	Ženski	586	91,6	503	99,8	172	100,0	172	70,8
	Moški	71	11,1	–	–	–	–	71	29,2
	Drugo	1	0,2	1	0,2	–	–	–	–
Udeležba	Odzivnik_ca	–	–	388	77,0	165	95,9	217	89,3
	Neodzivnik_ca	–	–	26	5,2	3	1,7	6	2,5
	Nov_a odzivnik_ca	–	–	87	17,3	1	0,6	17	7,0
	Epizodični_a odzivnik_ca	–	–	3	0,6	3	1,7	3	1,2

Starost

$N_{(skupaj)}: M = 44,6 \text{ let}, SD = 15,3$

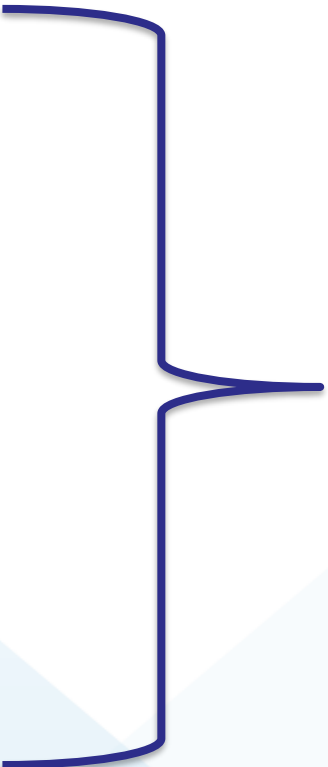
$N_{(ZORA)}: M = 39,7 \text{ let}, SD = 13,0$

$N_{(DORA)}: M = 59,1 \text{ let}, SD = 5,3$

$N_{(SVIT)}: M = 60,2 \text{ let}, SD = 6,3$

Izključitveni dejavniki

- RDČD
- Chronova bolezen
- Ulcerozni kolitis
- Odstranjeni polipi ali adenomi v preteklosti

10,3 %

REZULTATI

Udeležba na kolonoskopiji

Vabilo in udeležba na kolonoskopiji: **12,8 %**

- Vsi bi se ponovno udeležili kolonoskopije

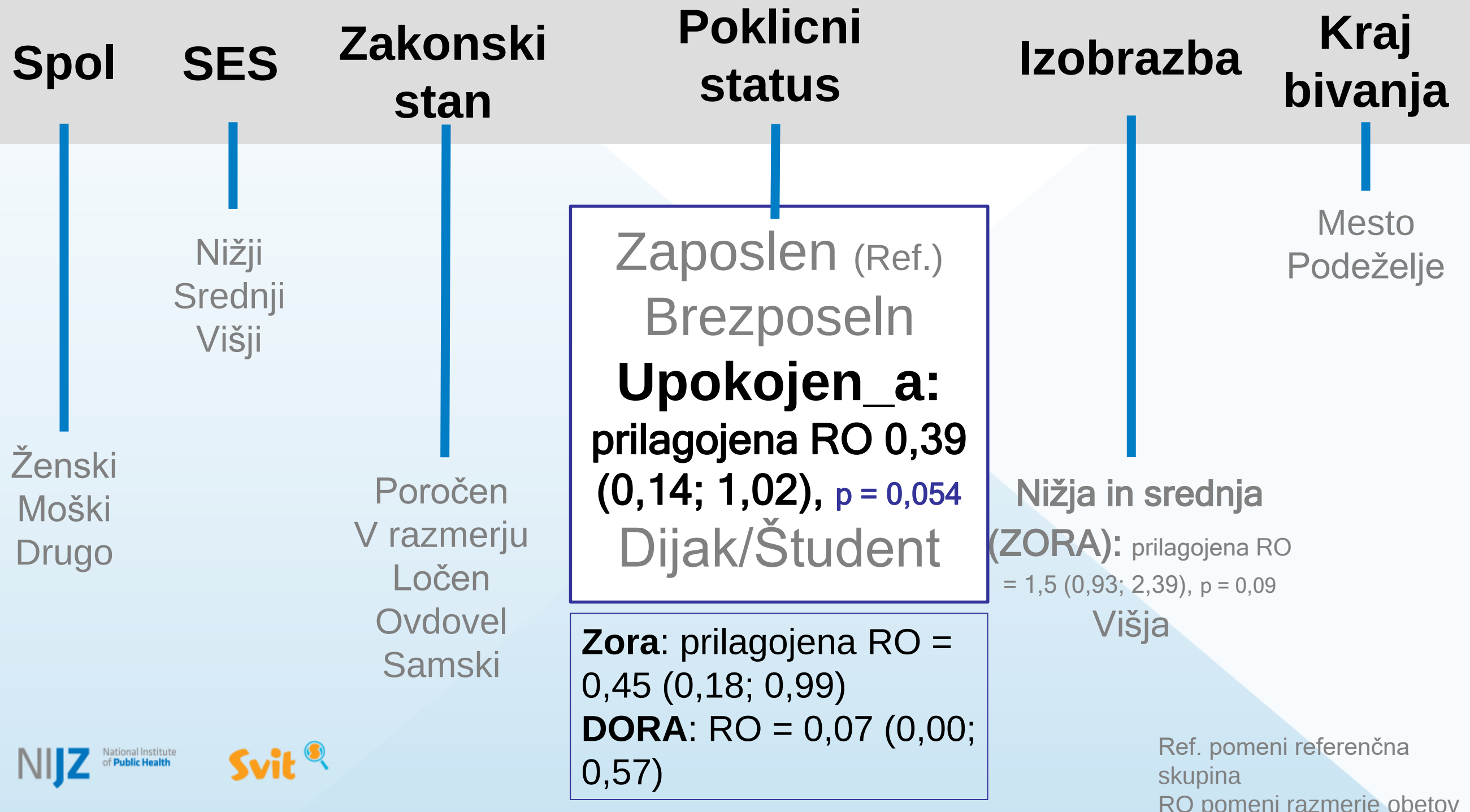
Bi se odzvali na vabilo Svita, ampak **ne bi šli** na kolonoskopijo

- **2,5 %**

STATISTIČNA ANALIZA

- RStudio, Excel in Jamovi
- Psihometrična analiza vprašalnikov (CFA, koeficient zanesljivosti)
- Firthova logistična regresija (Firth, 1993)
 - Razmerja obetov in prilagojena razmerja obetov, intervali zaupanja

REZULTATI demografski dejavniki

REZULTATI psihološki dejavniki

SVIT

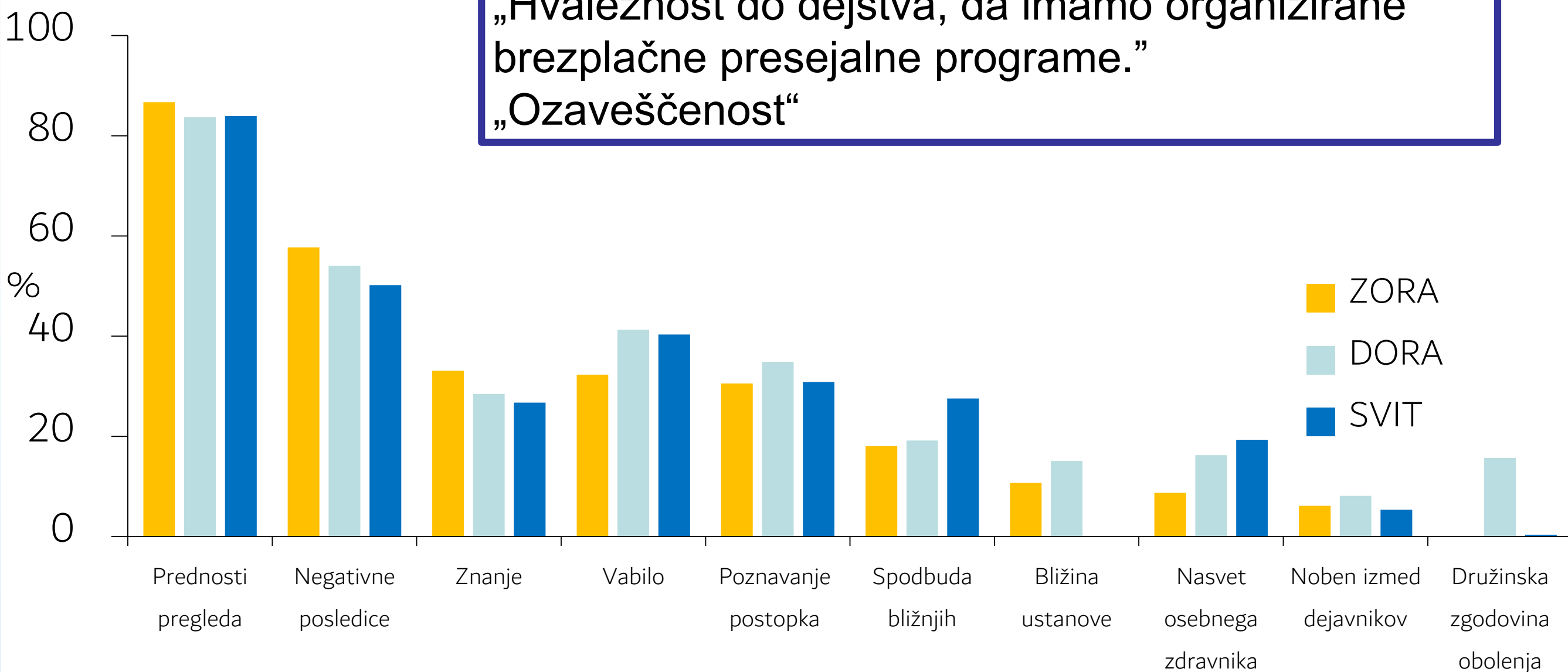
- Višja zdravstvena anksioznost spodbuja udeležbo: RO = 0,91 (0,83; 0,99)

DORA

- Višja zdravstvena anksioznost spodbuja udeležbo: RO = 0,84 (0,68; 0,98)
- Višja zaskrbljenost zaradi raka spodbuja udeležbo: RO = 0,92 (0,97; 1,01), $p = 0,09$
- Višja zaznana zdravstvena samoučinkovitost zavira udeležbo
- Kompetence glede zdravstvenega vedenja: RO = 1,26 (0,99; 1,70), $p = 0,06$
- Pričakovanja glede zdravstvenega izida: RO = 1,40 (1,11; 1,91)

Spodbujevalni dejavniki

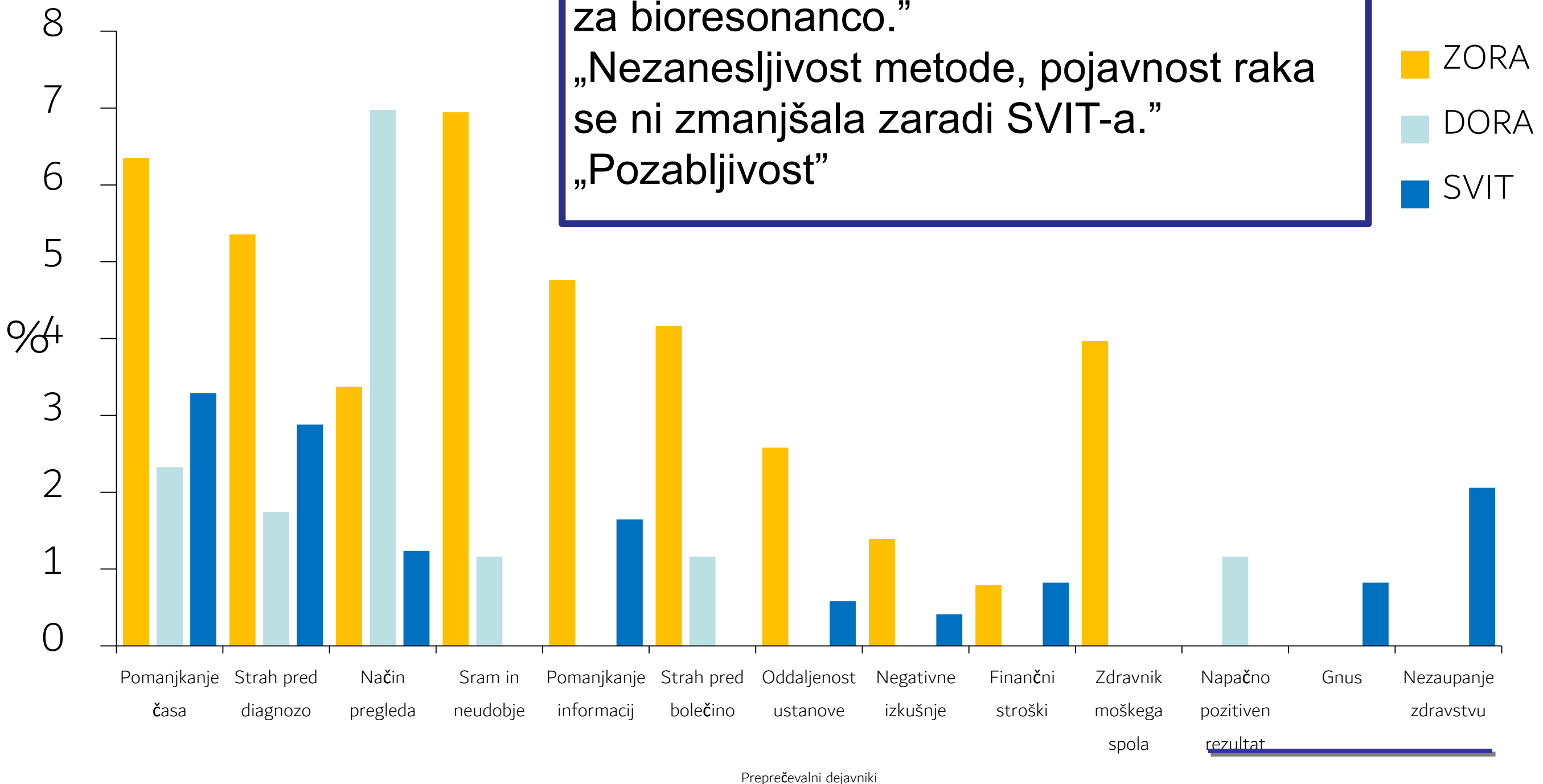
„Onkološko zdravljenje za raka pljuč.”
„Hvaležnost do dejstva, da imamo organizirane
brezplačne presejalne programe.”
„Ozaveščenost“

Spodbujevalni dejavniki

Preprečevalni dejavniki

„Bolj primerno presejanje je z aparatom za bioresonanco.”
„Nezanesljivost metode, pojavnost raka se ni zmanjšala zaradi SVIT-a.”
„Pozabljenost”

Specifični za določen PP

Demografski dejavniki:
Upokojenost

Psihološki dejavniki:
Višja zdravstvena
anksioznost

Spodbujevalni dejavniki:
Zaznane prednosti udeležbe,

- Zgodnje odkrivanje (pred)rakavih sprememb,
- Uspešnejše in/ali manj zahtevno zdravljenje

...
Vabilo,
Poznavanje postopka pregleda,
Znanje o RDČD,
Negativne posledice neudeležbe,

- Diagnoza raka,
- Smrt zaradi raka,
- Bolečine, zaradi bolezni.

Preprečevalni dejavniki:
Pomanjkanje časa in
strah pred diagnozo

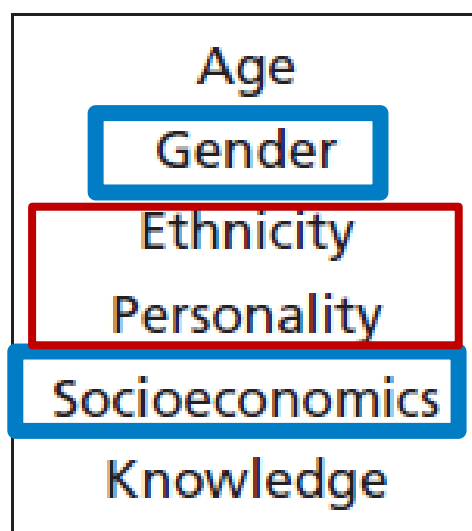
+

**Udeležba na
Programu SVIT**

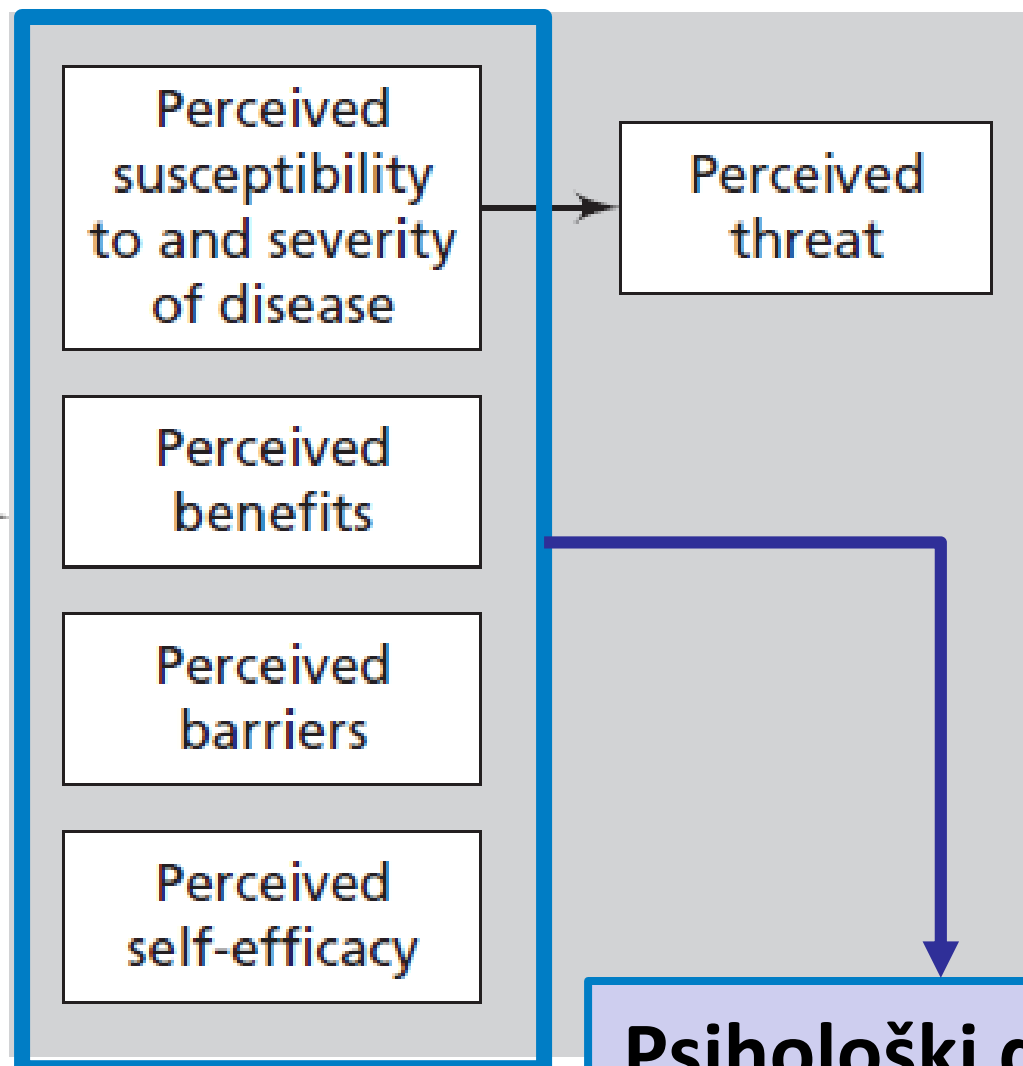
Omejitve	Nadaljnje raziskovanje
Majhen vzorec ne prikazuje dejanskega stanja udeležbe - SVIT = 10,7 % neodzivnikov_ic (leta 2024: 39,51 %); - ZORA = 23 % neodzivnikov_ic (zadnje 3-letno obdobje: 27,5 %); - DORA = 4,1 % neodzivnic (leta 2024: 15 %).	Večji vzorec
- Vprašljiva odgovorna lestvica <i>Kratkega vprašalnika zdravstvene anksioznosti</i> - Zaskrbljenost zaradi raka na sploh	Uporaba drugih vprašalnikov Zaskrbljenost zaradi specifične vrste raka
- Različni načini merjenja (<i>SES, zdravstvene samoučinkovitosti, kraja bivanja</i>) - Ena kategorija neodzivnikov	Natančnejša opredelitev
Dodatni spodbujevalni (npr. promocija) in preprečevalni dejavniki	Nadgradnja, razširitev modela

Nadgraditev modela

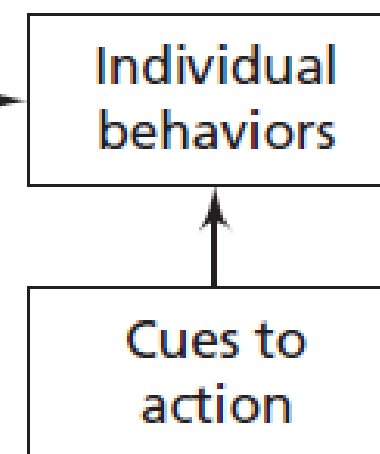
Modifying Factors

Individual Beliefs

Action

Demografski dejavniki

Zakonski stan
Poklicni status
Izobrazba
Kraj bivanja

Socialno-psihološki dejavniki

Spolna usmerjenost
Spolna identiteta
Verska/etnična pripadnost
Odnos pacient - zdravnik

Psihološki dejavniki

Zdravstvena anksioznost
Zaskrbljenost zaradi raka
Subjektivno zdravstveno stanje
Zdravstvena pismenost
Telesna samopodoba

**„Na mojem seznamu 10-ih
najhujših stvari, ki sem jih
izkusil, je kolonoskopija na
zadnjem mestu.“**

- Janez

**Hvala za vašo
pozornost!**

Viri in literatura

- Chien, S. Y., Chuang, M. C. in Chen, I. P. (2020). Why people do not attend health screenings: Factors that influence willingness to participate in health screenings for chronic diseases. *International journal of environmental research and public health*, 17(10).
- Choi, E., Lee, Y. Y., Suh, M., Park, B., Jun, J. K., Kim, Y. in Choi, K. S. (2018). Associations of perceived risk and cancer worry for colorectal cancer with screening behaviour. *Journal of health psychology*, 23(6), 840-852.
- Custers, J. A., Kwakkenbos, L., van de Wal, M., Prins, J. B. in Thewes, B. (2018). Re-validation and screening capacity of the 6-item version of the Cancer Worry Scale. *Psycho-oncology*, 27(11), 2609-2615.
- Hochbaum, G., Rosenstock, I. in Kegels, S. (1952). Health belief model. *United states public health service*, 1, 78-80.
- Jerman T, Ivanuš U, Florjančič M. (2023). Kazalniki: Pregledanost v programu ZORA. ZORA: Državni program zgodnjega odkrivanja predrakavih sprememb materničnega vratu. <https://zora.onko-i.si/publikacije/kazalniki/>
- Kurir Borovičič, M., Jarm, K., Kutnar, V., Škrbec, V., Torkar, K., Šval, C., Vrhovec, M., Zdešar, U. in Hertl, K. (2023). Program DORA: Letno poročilo 2022. Onkološki inštitut Ljubljana. https://dora.onko-i.si/fileadmin/user_upload/Dokumenti/DORA_letno_porocilo_2022_WEB_FIN.pdf
- Lau, J., Lim, T. Z., Wong, G. J. in Tan, K. K. (2020). The health belief model and colorectal cancer screening in the general population: A systematic review. *Preventive medicine reports*, 20.
- Salkovskis, P. M., Rimes, K. A., Warwick, H. M. C. in Clark, D. (2002). The Health Anxiety Inventory: Development and validation of scales for the measurement of health anxiety and hypochondriasis. *Psychological medicine*, 32(5), 843-853.
- Smith, M. S., Wallston, K. A. in Smith, C. A. (1995). The development and validation of the Perceived Health Competence Scale. *Health education research*, 10(1), 51-64.
- Qin, W., Hamler, T. C. in Miller, D. B. (2022). Self-efficacy and importance of participation reasons as predictors for prostate cancer screening intention in African American men. *Ethnicity & Health*, 27(2), 316-328.
- Vallone, F., Lemmo, D., Martino, M. L., Donizzetti, A. R., Freda, M. F., Palumbo, F., Lorenzo, E., D'Argenzio, A. in Caso, D. (2022). Factors promoting breast, cervical and colorectal cancer screenings participation: A systematic review. *Psycho-Oncology*, 31(9), 1435-1447.
- Wardle, J., McCaffery, K., Nadel, M. in Atkin, W. (2004). Socioeconomic differences in cancer screening participation: comparing cognitive and psychosocial explanations. *Social science & medicine*, 59(2), 249-261.